

AMERİKAN BİZANS ENSTİTÜSÜNÜN 1953 YILI ÇALIŞMALARI HAKKINDA RAPOR

Prof. *Paul* A. UNDERWOOD
Bizans Enst:tüsü Araştırma Müdürü

Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin lütufkar yardımı ve teşviki ile Amerikan Bizans Enstitüsü geçen yıl da Ayasofya Müzesi ve Kariye Camiinde bulunan mozaik ve fresklerin temizlenmesi, tahkim edilmesi ve tetkiki işine devam etmiştir. Son yıllar zarfında Enstitü, çalışmalarını içinde en çok mozaik ve fresk olan Kariye Camii üzerine teksif etmiştir. Aynı zamanda daha az mikyasta Ayasofya Müzesindeki çalışmalara da devam edilmiştir.

Bu yıl Ayasofya'da çalışma sahası ve dikkat, galeriye çıkan yolun tam üzerinde bulunan ve galerinin Güneybatısında olan yüksek tavanlı bir odanın tonozlarındaki mozaik süslemeler üzerinde teksif edilmiştir. Bu tonozun tavanını teşkil eden çapraz tonozların takriben yarısı ilk Hıristiyan devrine ait mozaik süslemeleri havidir, ve bunlar beyaz taştan bir zemin üzerine büyük renksolar şeklindedir. (Resim: 1). Güney tarafındaki duvarda, tonoz kavisinin altındaki pencerenin iki tarafında, altın mozaikle yapılmış bir haç mevcuttur ve bu haç dört ayrı yeşilden müteşkil mozaik zemini üzerine konmuş ve bir madalyon içine alınmıştır. Bütün bu mozaikler gayet tehlikeli bir durumda görünmüş ve duman ve pislikten kararmıştı. Geçen yıl zarfında bunlar tamir edilip temizlenmişti.

Altıncı asır tezyinatının çok güzel bir örneğini teşkil eden büyük renksolar; yeşil, kırmızı, siyah, altın ve beyazlarla şimdi bir renk resmi geçidi teşkil etmektedir. Buradaki madalyonlar bazı enteresan tarihi deliller teşkil ederler. Vaktiyle madalyonların kırmızı bordürleri az'le-

rin portrelerini çerçeveliyorlardı ve altında bu azizlerin mozaikten adları yazılı idi. Buradaki bu portreler ve altlarındaki yazılar çıkarılmış ve yerlerine şimdi orada görülen haçlar konmuştu. Çok muhtemeldir ki, bu sekizinci asırda putkırıanlar tarafından yapılmıştır. Bu madalyonların tarihi kıymetinin asıl ehemmiyeti ilk defa olarak gözle görülür bir şekilde Ayasofya'da altıncı asırda insan tasvirlerinin bulunduğunu ispat etmesidir.

Bu yıl, Enstitünün bafica çalışması on dördüncü asır Bizans sanatının zengin hazinesi olan Kariye Camiinde olmuştur. Bundan evvelki senelerde dış narteksteki mozaiklerin takriben yarısı tamir edilip temizlenmişti, ve iç nartekstede bulunan ve gayet iyi muhafaza edilmiş olan haç; kulade mozaiklerin temizlenmesine başlanmıştı. Bu yıl, iç narteksteki mozaiklerin temizlenmesi işine devam edilmiş ve çok terakki kaydedilmiştir, ve Şimdi Meryem'in hayatına ait sahneleri temizlenme işi bitirilmiştir. Bu, Meryem çocuk İsa madalyonunu ihtiva eden kuzey kubbeyi ve krallar, papazlar ve peygamberleri gösteren yirmi yedi şahıs tasvirini ve Meryem'in hayatına ait on yedi büyük sahneyi ihtiva eder. Bunların ekserisi kir ve boya ile fazla kapanmış olmalarına rağmen, vaziyetleri tehlikeli görülüyordu, ve bazı yerlerde kendi ağırlıklarından düşme emareleri gösteriyorlardı. Bütün bunlar şimdi sabitleştirilmiş ve tamir edilerek temizlenmiştir.

Bu iç narteksin mozaiklerinin hepsi Meryem'in hayatına ait en çok sahneyi ihtiva eden mozaik serisidir. James'in kita-

hında bahsedilen apokrifik bütün hadiseler hemen hemen burada mevcuttur. Daha fazla olarak burada tasvir edilen sahneler o kadar hoş ve zarif yapılmıştır ki, hikaye ve resim tekniği birbirini harikulade bir şekilde tamamlar ve her biri his zarafetinin ifadesinde büyük rol oynar (Resim: 2).

Doğu duvarda, iç narteksin Güney kubbesinin altında Kariye Camiinin yegane abidevi mozayığı görülür. Bu tablo, İsa ve Meryem'i ayakta tasvir eder ve dört metre genişliğinde ve beş metre yüksekliğindedir. Burada temsil edilen şahısların üst kısımları gayet iyi bir şekilde muhafaza edilmiş olmasına rağmen aşağı kısımları çok bozulmuş ve gayet fena bir şekilde sıvanmıştır. Burada temsil edilen mozayiklerin daha eski bir devre ait olduğu zannedilmişti, ve soldaki kısmen görülen bir yazıda Alexius Commenus'un oğlu İsa'ya ait imadan dolayı bunun on ikinci asra ait olduğu tahmin edilmişti. Fakat bu mozayiklerin yapılarındaki teknik ve üslup onların binada bulunan diğer mozayiklerle aynı olduğunu yani on dördüncü asra ait olduğunu göstermiştir.

Bu yıl mozayiki kaplayan sıva dikkatle kaldırıldığı vakit, bu mozayikin on dördüncü asra ait olduğuna dair müsbet neticelere varılmıştır. İki alt köşelerde şimdiki kadar bilinmiyen iki yeni şahıs tasvirine ortaya çıkmıştır ve bunların yanında yazılar da meydana çıkmıştır. Alt sol köşede Alexius'un oğlu olan ve İmparator John II. Comnenos'un kardeşi Sebastoclastor Isaac Comnenos'un tasviri (Resim: 3) vardır. Fakat aşağıda sağ köşede diz çökmüş bir rahibenin tasviri vardır ki, yanındaki yazı onun Andronikus II, Paleologus'un üvey kardeşi rahibe Melane, ve Mougoulinlu Kyra olduğunu ispat eder. Bu şahıs Maria Palaeologina'dır. Görebildiğimiz mozayik, Maria'nın rahibe olduğu zaman dini isim olarak Melane'yi aldığını gösterir. Eğer böyle ise mozayikin 1308 den sonra yapılmış olduğu ortaya çıkar ki, bu Kariye Camiinde olan bütün diğer mo-

zayiklerin tarihlenmesi meselesini aydınlatır, zira buradaki mozayikleri 1303 enesine atfetmekte ekseri kimse hemfikir di.

Camiye, Güney tarafında ilişik bir küçük kısım vardır, eskiden bir yan kilise olan bu kısmın bütün duvarları ve tonozları fresk olarak boyanmıştır. Kornişin üstündeki tonoz ve duvarlarda muhtelif sahneler ve kornişin altındaki duvarlarda bunları kaplayan boya ve hadanın altından bazı azizlerin tasvirleri gayet sarih olarak gözüküyordu. Bu evvelki iki çalışma mevsiminde bu fresklerin ekserisi meydana çıkarılmış ve temizlenmiştir. Bunların hepsi aynı derecede iyi muhafaza edilmiş olmamalarına rağmen ekserisi hayret verici şekilde iyi muhafaza edilmiş bir şekilde ortaya çıkmıştır. Buradaki fresk sahnelerinin hepsi temizlenip ortaya çıkarıldığı zaman Kariye Camii bu husustaki zenginliği bakımından İstanbul'da bulunan Bizans abideleri arasında eşsiz bir mevki işgal edecektir, zira buradaki eksik olan kısımlar nispeten pek azdır.

Burada Güneydeki yarım kubbenin içinde İsa'nın öbür dünyaya inişinin ve Adem ile Havva'nın basülbadelmektine ait sayı hayret güzellikte bir temsili vardır. (Resim: 4). Bunun altındaki duvarda altı meşhur piskopos ve ilahiyatçının resimleri bulunur. Bunun önündeki kemerde İsa'nın basülbadelmekt mucizeleri gözükür, ve sağdaki duvarda Meryem'in çocuk İsa'yı tutan ve insanın boyunda fevkalade iyi muhafaza edilmiş bir tasviri vardır. Bütün bunlar şimdi temizlenmiş ve berrak edilmiştir. Daha fazla olarak bu kısmın Batı kubbesindeki temizleme işi de hemen bitmiş gibidir. Bu kubbenin üst kısmı Meryem ve çocuk İsa'yı tasvir eden bir madalyonu havadır. Bu madalyondan aşağı doğru inen iki dilimin arasında on iki melek temsil edilmiştir (Resim: 5). Bu melekler renklerinin canlılığı, duruşlarının zarafetiyle abidevi bir ahenk gösterir. Süsleme sanatı bakımından bu dilimlerin üzerindeki süs-

leri tetkik etmek bilhassa verimlidir, zira burada görülen desenler ve motifler büyük bir tenevvü arzeder, ve hiçbiri diğerrine benzemez.

Şimdi bu fresk süslemelerinin bu kadarı meydana çıkarıldığı zaman bunların mozayiklerle aynı zamanda ve aynı

zanaatkar ekibi tarafından yapıldığı tahmin edilebilir. Bu, Kariye Camii ihtiva ettiği sanat kıymetini büsbütün artırır, zira burada aynı grup sanatkarın hem mosaik, hem de fresk gibi iki ayrı ifade tarzını aynı suhulet ve güzellikle ortaya koyuşlarının örneği ortaya çıkar.

